

2. Зорівчак Р. Реалія і переклад (на матеріалі англомовних перекладів української прози). Львів, 1989. 296 с.
3. Тимошенко Т., Переверзев В. О передаче реалий при переводе произведений жанра «фэнтези». Вісник Харківськ. нац. ун-ту імені В. Н. Каразіна. 1991. № 352. С. 32–35.

*Тугай О.М.,
викладач англійської мови,
аспірант кафедри германської філології
Інституту філології Київського університету ім.Б.Грінченка*

КОНЦЕПЦІЯ ГЕНЕРАТИВНОЇ ЛІНГВІСТИКИ У СУЧАСНИХ МОВЗНАВЧИХ СТУДІЯХ

Дослідження синтаксису будь-якої мови невід’ємно пов’язане із вивченням структурної репрезентації речень. Синтаксичний компонент граматики включає механізми та принципи, які керують процесом побудови репрезентацій речень і генерують певну кількість синтаксичних структур, які розглядаються також із семантичної та фонологічної точок зору [8, с. 38]. Наше дослідження спрямоване на висвітлення основних положень досить актуальної на сьогодні концепції генеративної лінгвістики у сучасній англійській, що уможливило пояснення формування структури та генерації висловлення у мовній комунікації.

Генеративна теорія приділяє увагу структурі речень та правилам їх породження у свідомості мовця [12, с. 19]. Об’єктом дослідження генеративної граматики є синтаксис, який визначають як креативну частину граматики. Синтаксична організація речення — це система правил і принципів, що дають змогу мовцям, з одного боку, формувати правильні речення, з іншого — оцінювати їх з погляду правильності чи неправильності граматичної організації. За допомогою цих правил мовець зі своїми обмеженими можливостями може генерувати нескінченну кількість речень. При цьому не заперечується важливість семантичного компоненту синтаксису, який є невід’ємним від граматики [11, с. 87]. Синтаксичні правила та зміни не оперують не залежно від значення, вживання, прагматики, соціолінгвістичних значенсневих суджень, впливу іншої мови тощо. Центральним у генеративному погляді на мовні зміни є поняття, що лінгвістичні та синтаксичні зміни відбуваються у процесі пізнання мови та переходу граматичних явищ від одного покоління до іншого [16, с. 236-237]. Згідно з основними положеннями генеративної теорії, кожна мова є результатом взаємодії двох складових, власне первинного стану (мовної здібності) та придбання мовного досвіду. При цьому первинний стан визначається в термінах «механізму засвоєння мови», який взаємодіє із отримуваним досвідом (input) та продукує мови як output, що внутрішньо притаманне розуму людини [4, 2001, с. 17].

Теорія генеративної лінгвістики знаходиться у постійному розвитку. Без короткого історичного огляду основних етапів розвитку даного напрямку мовознавства важко зрозуміти його головний парадокс: від початкової теорії залишилась лише фундаментальна концепція про вроджену мовну здатність людини із незалежними внутрішніми закономерностями. А головну руйнівну силу первинної генеративної граматики, власне трансформації, давно змінено на поняття принципів та параметрів (Principles and Parameters) [1, с.13]. Виникнення трансформаційно-породжувальної лінгвістики у 60-ті роки ХХ століття пов’язують із іменами видатних американських мовознавців Л. Блумфілда, З. Харріса, Н. Хомського, погляди яких на синтаксичний аналіз речення вирізнялися методами та підходами. Так, представник американського структуралізму Л. Блумфілд у своїй праці «Мова» (1933) першим запропонував у якості теорії формального аналізу синтаксису метод безпосередніх складових, де будь-яке висловлення розглядається як бінарна комплексна форма та розділяється спочатку на дві безпосередні складові (БС), які також діляться на БС до виокремлення кінцевих складових морфем [9, с. 202-206; 2, с. 168-169].

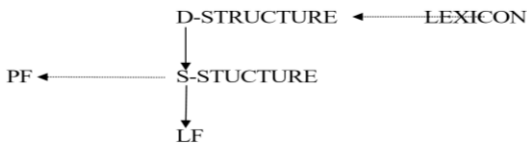
Американський структуралізм на початку 60-х років ХХ століття увійшов у нову фазу досліджень завдяки праці З. Харріса «Метод у структуральній лінгвістиці» (1951), який започаткував дистрибутивний аналіз речення, де на кожному рівні визначається елементарна одиниця речення, що виявляє собою клас дистрибутивно-еквівалентних одиниць тексту. Але неможливість описати дистрибуцію речення призвело до виникнення трансформаційної граматики із виходом наступних праць З. Харріса, власне «Аналіз мови» (1952), «Спільна

зустрічальність та трансформація у мовній структурі» (1957) [9, с. 208-211]. Одночасно у 1957 році виходить друком фундаментальна праця Ноама Хомського «Синтаксичні структури» як теорія породжувальних граматики, в якій основною концепцією стало положення про породження мовних одиниць у структурі речення за допомогою трансформаційних правил. Подальшим новим етапом розвитку генеративізму став вихід знаменних праць Н. Хомського — «Аспекти теорії синтаксису» (1965), «Мова і мислення» (1968) [13, с. 41-42]. Таким чином, З. Харріс та Н. Хомський опрацювали та ввели у наукову парадигму практику методики трансформаційного аналізу, яка ґрунтується на уявленні про те, що в основу будь-якої складної синтаксичної структури покладено просту, де завдяки послідовним перетворенням з простих структур можна вивести складні [13, с. 55-56].

На відміну від когнітивної, генеративна лінгвістика запропонувала більш складну концепцію породження смислу речення, де вихідною є гіпотеза Н. Хомського про те, що дорослий носій тієї чи іншої мови може у випадку необхідності побудувати нове речення на рідній мові, при чому інші носії тієї ж мови відразу його зрозуміють, хоча це речення є для них також новим. Звичайне оволодіння мовою передбачає вміння не тільки легко розуміти нескінченну кількість цілком нових речень, а й здатність розпізнавати неправильні речення та давати їм інтерпретацію [15, с. 465-466]. У генеративній лінгвістиці мовний інстинкт є складним цілим, що містить багато частин, власне синтаксис з його дискретною комбінаторною системою, яка будує структури безпосередніх складників; морфологію; лексику та мовленнєвий апарат; сприйняття мовлення та алгоритми синтаксичного аналізу. Ці частини являють собою структуровані нейронні системи, які закладені в людини завдяки послідовності генетичних подій, тобто здатності передавати безкінечну кількість точно структурованих думок [5, с. 4-5].

Трансформаційно-генеративна граMATика досліджує структуру механізму, який уможливає процес мовленнєвого спілкування. Основою цього механізму є трансформації глибоких структур у поверхневі [11, с. 88]. Генеративна граMATика визнає двіривневе представлення синтаксису, а саме: рівень глибокої структури та рівень поверхневої структури, що пов'язані між собою трансформаціями. Глибокі структури розглядаються початком формування або породження смислу речення. Глибока структура визначає семантичну інтерпретацію речення, тоді як поверхнева структура репрезентує його фонетичну реалізацію, де перша виражається семантичним компонентом, а друга — фонологічним [3, с. 192-195]. Отже, синтаксичні правила генеративної граMATики Н. Хомського та його послідовників уможливають усебічний аналіз конститuentів речення з урахуванням семантичного та фонологічного компонентів загальної граMATики, які формують відповідно глибокі та поверхневі структури реченнєвих утворень. Тобто, значення кожного речення продукується із глибокої структури за допомогою правил семантичної інтерпретації, тоді як фонетична інтерпретація кожного речення продукується з поверхневої структури за допомогою фонетичних правил [14, с. 7].

Наступна схема репрезентує деривацію речення з глибокої структури D-structure у логічну форму LF [18, с. 19]:

Глибока структура речення містить абстрактну організацію лінгвістичних засобів та доступна мисленню людини як сигнал до продукування певної поверхневої структури за допомогою органів мислення. У процесі продукування та інтерпретації речення людина виконує трансформаційні операції, що поєднують глибоку та поверхневу структуру речення [10, с. 510]. Зауважимо, що трансформації — це такі перетворення ядерного речення, де змінюється його синтаксична структура при збереженні лексичного наповнення та характер відношень між компонентами [6, с. 91].

У 70-ті роки отримала розповсюдження друга версія генеративної граMATики, а саме розширена стандартна теорія (Extended Standard Theory), в якій основна увага надавалася семантичній інтерпретації мовних одиниць та лексичному компоненту теорії [7, с. 24]. Але вже наприкінці 70-х років оформлюється нова версія трансформаційної граMATики, яка стала називатися як теорія принципів та параметрів (Principles and Parameters theory) [11, с. 90; 18, р. 11].

З виходом роботи Н. Хомського «Принципи та параметри» відбувається фундаментальне переосмислення основ генеративної парадигми, відмова від базових термінів: глибокої й поверхневої структур [8, с. 39]. Знаменною вехою в історії розвитку генеративної теорії стала праця Н. Хомського

«Лекції про управління та зв'язування» (1981), яка базується на наявності однієї універсальної трансформації (переміщення) та взаємодії між собою таких головних синтаксичних модулів або компонентів, якими є наступні [7, с. 33-50]: 1) Ікс-штрих теорія (X-bar theory): обмежує базовий компонент граматики та визначає первинну структурну форму всіх складових і їхніх категорій; 2) теорія обмеження (Bounding theory): обмежує можливості равил пересуви; 3) теорія керування (Government theory): визначає ієрархічні відношення між вершиною складової та її залежними елементами; 4) теорія відмінка (Case theory): відноситься до абстрактного (структурного) та морфологічного відмінкового керування; 5) тета-теорія (Theta-theory): належить до тематичних (семантичних) відношень між дієсловом (або іншим предикатом) та його аргументами (актантами); 6) теорія зв'язування (Binding theory): пов'язує такі елементи, як прономінали, анафори та імена з їхніми антецедентами (референтами).

Зазначимо, що розробка сформульованих у 1970-тих роках принципів та параметрів аналізу мовного матеріалу сприяла появи теорії слідів (Trace theory) і зведенню всіх трансформацій до а-переміщення, застосування якої обмежується загальними універсальними принципами в узгодженні із специфічним правилами конкретної мови [3, с. 198]. І на початку 90-х років теорія «Принципів та параметрів» інтегрується в нову теорію «Програму мінімалізму» як спробу радикально переосмислити основи генеративної теорії [4, с. 19]. Дана теорія має на меті виявити найбільш загальні й необхідні правила побудови структури речення. Було запропоновано відмовитися від різноманітних операцій, рівнів, складної структури груп, тобто від усього, що було занадто громіздким у попередніх теоріях генеративної граматики. Так, мінімалізм відмовився від принципів первинної трансформаційної теорії, залишивши дію принципів виключно на фонологічному PF та логічному LF рівнях. У праці Н. Хомського «Питання мінімалізму» (Minimalist Inquiries) у науковий обіг вводяться нові терміни: структура речення до і після застосування операції озвучення (before and after Spell-out) [11, с. 90-91].

Додамо, граMATика будь-якої природної мови побудована навколо універсальних рис, що гарантують лінгвістичну продуктивність мови, власне здатність утворювати безмежну кількість речень з обмеженого вокабуляру, користуючись системою загальних правил. У лінгвістичних студіях розвинута теорія генеративної граматики «Програма мінімалізму» дозволяє пояснювати процеси генерування синтаксичних структур у синхронії та діахронії, а також описувати закономірності породження комплементних конструкцій в різні періоди історії англійської мови [10, с. 508-512]. Наразі мову розуміють як когнітивну систему, що зберігає інформацію про звук, значення й структурну організацію. Мова є тим засобом, який генерує речення $Exp = \langle PF, LF \rangle$, що складається з двох рівнів. Так, PF – рівень, на якому фонетичний компонент дає інструкції сенсомоторній системі про певний звук (його ознаки F), тоді як LF – рівень, на якому семантичний компонент дає сигнал поняттєвій системі мозку про певні ознаки слова [17, с. 90–91; 8, с. 39; 12, с. 31]. Таким чином, генеративна граMATика репрезентує будь-яке мовне висловлення на глибинному та поверхневому рівнях із виокремленням його структури, що обумовлює пояснення процесів утворення та породження певного речення.

Література:

1. Бейлин Дж. Краткая история генеративной грамматики / А. А. Кибрик (ред.). САЛ: Фундаментальные направления // Изд. 2-е, испр. и доп. – М: Едиториал УРСС, 2002. – С. 13-57.
2. Блумфилд Л. Язык : Пер. с англ. / Леонард Блумфилд. Под ред. и с предисловием М. М. Гухман. – М. : Изд-во «Прогресс», 1968. – 608 с.
3. Бойко Ю. П. Парадигма англійського гіпотаксису у синхронії та діахронії: монографія / Ю. П. Бойко. – Хмельницький: «Поліграфіст 2», – 2012. – 452 с.
4. Буниятова И. Р. Генеративная теория как методологическая основа научного поиска в лингвистике // Проблемы семантики слова, речення та тексту: Зб. наук. статей. – К.: Київський державний лінгвістичний ун-т, 2001. – С. 17-22.
5. Буниятова І. Р. Шляхи розвитку мовних систем: еволюція і катастрофа / І. Р. Буниятова // Магістеріум / Нац. Ун-т «Києво-Могилянська академія»; [упоряд.: В. В. Лучик]. – Київ, 2011. – Вип. 43 : Мовознавчі студії. – С. 3-8.
6. Джабраилова В. С. К вопросу об определении синтаксической парадигмы / В. С. Джабраилова // Филологические науки. Вопросы теории и практики. – Тамбов: Изд-во «Граммота», 2015. – в 2-х ч. Ч. II. – С. 90–92.
7. Кибрик А. А. САЛ: Фундаментальные направления. – Изд. 2-е, испр. и доп. – М: Едиториал УРСС, 2002. – 480 с.

8. Кхелілі О. І. Складнопідрядне речення з підрядним умови в середньоанглійській мові: структурний та функціональний аспекти : дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.04 / Олеся Ігорівна Кхелілі. – Київ, 2017. – 211 с.
9. Левицкий Ю. А. История лингвистических учений / Ю. А. Левицкий, Н. В. Бронникова / Учебное пособие. – М. : Высш. школа, 2005. – 302 с.
10. Леонідов О. С. Теорія генеративної граматики в дослідженнях Ноама Хомського / О. С. Леонідов // Наукові записки КДПУ. Серія: Філологічні науки / ред. О. А. Семенок [та ін.]. – Кіровоград : КДПУ, 2013. – Вип. 118. – С. 505-512.
11. Очковська А. П. Становлення реїзингової конструкції з суб'єктом в англійській мові XII-XVII ст.: структурний та функціональний аспекти : дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.04 / Анна Павлівна Очковська. – Київ, 2018. – 249 с.
12. Полховська М. В. Екзистенційні речення в ранньонovoанглійській мові: структурно-семантичний та функціональний аспекти : дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.04 / Марина Володимирівна Полховська. – Житомир, 2009. – 202 с.
13. Семотюк О. Л. Сучасні технології лінгвістичних досліджень: навч. посібник / О. Л. Семотюк. – Львів : Вид-во Львівської політехніки, 2011. – 152 с.
14. Хомський Н. Аспекти теорії синтаксиса / Ноам Хомський. – М.: Изд. МГУ, 1972. – 257 с.
15. Хомський Н. Логические основы лингвистической теории / Н. Хомский // Новое в лингвистике. – Вып. 4. – М.: Прогресс, 1965. – 590 с.
16. Campbell L. Historical Linguistics : An Introduction / Lyle Campbell. – Edinburgh, UK : Edinburgh University Press, 1999. – 396 p.
17. Chomsky N. Minimalist Inquiries: the Framework / Noam Chomsky // Step by Step. – Cambridge, Mass. : MIT Press. – 2000. – P. 89–155.
18. Lasnik H. The Theory of Principles and Parameters / Howard Lasnik // in Noam Chomsky (ed.) The Minimalist program : 20th Anniversary Edition. – Cambridge, Massachusetts, London, England: The MIT Press, 2015. – P.11-116.

Яременко М.С.,

студентка СВО магістр

*Вінницького державного педагогічного університету ім. М.Коцюбинського
Науковий керівник Сольська Т.М. к. філол. н., старший викладач*

ФРАЗОВИЙ НАГОЛОС ЯК ЗАСІБ ПРОСОДІЇ У ПОЛІТИЧНІЙ ТА АКАДЕМІЧНІЙ ПРОМОВІ

У потоці мовлення поєднання наголошеного і ненаголошеного слів створюють тісний синтаксичний та смисловий зв'язок, що включається у потік інтонації, як її елемент, котрий утворює фразовий наголос [1, с.175]. Інакше кажучи це наголошення, які мають неоднакову силу, котрі отримують слова та словосполучення у межах фрази [2]. Особливість даного типу наголосу полягає в тому, що на письмі його не можна ідентифікувати, а виявляється він тільки під час промови. У мовленні наголос в реченні набуває значного значення, адже мовець може зосередити увагу слухачів на доповіді [6, с.70-73, 91]. На професійному рівні потрібно вміти правильно володіти просодичними засобами, щоб справити враження на аудиторію. Особливо слід приймати до уваги розставлення наголосів у реченні.

Зазвичай наголошується те слово, на котре потрібно найбільше звернути увагу. Хоча зустрічаються випадки, коли мовець робить акцент на словосполученні чи фразі [3]. Від змісту речення, також залежно від місця, котре займає слово у фразі, кількості складів, яку воно містить, окремі слова отримують наголошення неоднакової сили. Зазвичай наголос падає на групу слів, що називаються ритмогрупою (інакше кажучи фонетичним словом – одне чи кілька слів, об'єднаних одним наголосом) [5, с. 125-127]. Ненаголошені склади вимовляються швидше, не так виразно, як інші, та тихіше. При швидкому темпі мовлення виступаючий може поєднувати ритмогрупи, при повільному ж, навпаки – кожна структура вимовляється окремо та зрозуміло [4, с.106-109].